

שיקום תשתיות הקהל במרחב הלחימה של רצועת עזה – האם אנחנו מתקדמים מהר מדי?

זהר צפון

אגף התכנון, קק"ל
ZoharZ@kkl.org.il

הרוסים בחלקם, הקהילות המגובשות והחזקות התפרקו והן מפוזרות במקומות שונים בארץ. חלק מחבריהן מחפשים מקומות מגורים חלופיים, חלק מתחילים לחזור. חברי קהילה, כולל חברים מובילים, נרצחו, וחלק מהם חטופים. יוזמות ותהליכים שקידמנו נעצרו, ולא ברור מה עתידן ואם תהיה להן המשכיות. ראשי הרשויות מתמודדים עם מציאות של משבר חברתי עמוק. המועצות מורכבות מ"ישובי רפאים", ותושביהן מפוזרים ברחבי הארץ, וחווים משבר כלכלי ואי-ודאות. חלק גדול מיערות הנגב המערבי הפכו למרחבי לחימה, וכעת הם שטחים צבאיים סגורים עם גישה מוגבלת לאנשי השטח שאמורים לנהל אותם.

בחודשים האחרונים מדברים על שיקום העוטף. כמעט לכל משרד ממשלתי יש תוכנית שיקום כלשהי, לעיתים יותר מאחת. במקביל קיימות התארגנויות של קבוצות אזרחיות, עמותות ואנשים פרטיים, והמשותף לכולם הוא הרצון לעשות "משהו", לשקם, להטביע חותם דרך עשייה. לכל אלה מצטרפות גם יוזמות הנצחה.

קק"ל היא הגוף המרכזי המנהל שטחים פתוחים במרחב זה. למעט שמורות טבע בודדות המנהלות על ידי רשות הטבע והגנים, רוב המרחב הפתוח מורכב מיערות ומשדות חקלאיים. שיקום היערות במרחב אינו רשות אלא חובתה של קק"ל מתוקף אחריותה כרשות היער בפועל של ישראל. עם זאת, המילה שיקום מורכבת וניתנת לפרשנות. אפשר לדבר על שיקום פיזי, שיקום נפשי, שיקום קהילתי ועוד.

מרחב הלחימה של מלחמת חרבות ברזל בחלקה הדרומי של הארץ, אזור הנגב המערבי וחלקו הדרומי של מישור החוף, התקבע בציבור בשנים האחרונות כמרחבי טיילות ותיירות. תהליך זה נבנה לאט במשך שנים, והוא תולדה של שיתוף פעולה ייחודי בין קק"ל כרשות היער בפועל, רשויות מקומיות תומכות בעלות מחויבות עמוקה למרחב הכפרי הפתוח וחזון תיירותי מוביל, וקהילות מקומיות חזקות ומגובשות המעודדות יזמות ונותנות מעטפת שירותים מלאה. דוגמה מייצגת לתהליך זה הוא פסטיבל דרום אדום, שנולד כיוזמה של אופיר ליבשטיין ז"ל, ראש המועצה האזורית שער הנגב שנרצח בשבעה באוקטובר, ושל אשתו ורד. הפסטיבל עיגן את פריחת הכלניות בחודשים ינואר-פברואר כמאפיין הבולט ביותר של המרחב. דוגמה נוספת היא פיתוח מערך שבילי האופניים ביערות בארי ושוקדה. קק"ל הקימה את תשתית הרכיבה הציבורית הפתוחה לכלל הציבור ללא עלות, קיבוץ בארי מפעיל את מרכז הרכיבה "לה מדווש" בכניסה לקיבוץ ומספק את כל השירותים לרוכבים, והמועצה נותנת את הגב המנהלי, תומכת בקיבוץ בקידום תוכניות למרכז התיירות החדש ועוד.

כחלק מתהליך זה השלים מרחב דרום של קק"ל ביולי 2023 הכנת תוכנית אב חדשה ליער בארי, וסימן שורה של פרויקטים שייעודם ביצוע תשתיות לטובת תיירות וטיילות במרחב לתכנון ולביצוע במסגרת תוכנית קליטת הקהל ארוכת הטווח 2030 של קק"ל. אירועי השבעה באוקטובר שינו את כל מה שידענו וחשבנו עד אז. היישובים במרחב

משקמים אותה, מתקנים את מה שצריך, במידת הצורך סוללים אותה מחדש וכן הלאה.

מעולם לא ניצבנו במצב כזה של חוסר ודאות, כאשר הלחימה, שהתחילה בשבעה באוקטובר ונמשכת חודשים ארוכים, מתרחשת בכל המרחב ולא ידוע מתי תסתיים. חלקים ממרחב הלחימה אינם נגישים לנו, כך שאין ביכולתנו לדעת מה באמת קורה בשטח, מה נפגע ומה נשאר. נוסף על כך, יש לזכור שגם אילו היינו יודעים, הידיעה הייתה מוגבלת לרגע נתון בזמן, מאחר שהלחימה נמשכת, ומה שנכון היום יכול להיות לא נכון מחר.

הדבר הנכון לעשות הוא להבין שאנחנו נמצאים בתחילתו של תהליך ארוך ומורכב, ולא לחפש את פתרונות הקצה של שיקום החניון או הדרך. אנחנו לא יודעים איזה סוג טיילות יתפתח בשטח לאחר סיום המלחמה (שאלה זו קשורה לשאלה הקודמת – מי תהיה הקהילה המשוקמת). כרגע צריך להתמקד ביצירת תהליכים נכונים בהובלה של אנשי מקצוע. הדבר הראשון שצריך לעשות, לדעתי, הוא סקר תשתיות קהל כדי להבין מה נפגע ומה לא, וגם זאת רק אחרי סיום הקרבות. יש צורך להגדיר את סדר הפעולות הנדרש, כדי שנהיה ערוכים להכנת תוכנית שיקום.

כדי שהפעולות האלה יקרו יש צורך לצאת באמירה ארגונית ברורה, המקדשת תהליכים על פני פעולות, ולהטמיע בכל תכנון עתידי כי איכות החיים במרחב הנגב המערבי תלויה לחלוטין באופן השיקום שלו.

האם ניתן לשקם תשתיות קהל ללא שיקום אנושי?

חלק גדול מכושור המשיכה של המרחב נבע מהתמיכה של הקהילות, קהילות שהשתמשו במרחב לפנאי, לנופש ולטיילות, ויצרו גרעין משתמשים קבוע שיצר תחושת ביטחון אצל המטייל המזדמן. הקהילות יצרו מערך משלים, כדוגמת מקומות לינה והסעדה, עגלות קפה, מדריכי טיולים ועוד. השיקום החברתי והכלכלי של הקהילות חייב להיות בראש סדר העדיפויות לפני כל יתר הפעולות. מעבר לחוב המוסרי שיש למדינה כלפי התושבים שפוננו, אם רוצים לקשור מחדש את המארג קהילה-רשות-קק"ל שנפרם, צריך להתחיל מאבן הבסיס שהיא **הקהילה**. צריך לזכור שפיתוח המרחב עבור הקהל קרה אחרי שבמרחב היו כבר יישובים חזקים וקהילות פעילות, וצריך לשתף את הקהילות בפעולות השיקום כדי לחזק את תחושת השייכות שלהן ואת ההרגשה שהתושבים אינם שקופים למערכת. על קק"ל להקים פלטפורמה מקצועית שתשלב בין הקהילות ואנשי המקצוע ותאפשר לגבש תוכנית ארוכת טווח שתביא בחשבון את משך הזמן הנדרש לקהילות להשתקם.

מה בעצם אנחנו משקמים?

קל מאוד ליפול למלכודת השיקום הפיזי. קק"ל משקמת תשתיות קהל בכל הארץ כחלק מתפקידיה וחובותיה. כאשר חניון נפגע (בשרפה, מוונדליזם או מטיל שנפל) אנחנו משקמים אותו. מחליפים את השולחנות, מתקנים שלטים, צובעים, מנקים מסדרים. הפעולות האלה מתבצעות בשוטף כחלק מתחזוקת היער. כאשר טנק הורס דרך, אנחנו

רכב קרבי משוריין בחורשת שמחוני, יער נחל חנון, סמוך לצומת שער הנגב, 2024
צילום: סוקרי מרחב דרום קק"ל